

DOI: 10.7596/taksad.v2i1.191

Teaching for Critical Thinking: Helping College Students Develop the Skills and Dispositions of a Critical Thinker

Eleştirel Düşüncenin Öğretilmesi: Üniversite Öğrencilerinin Eleştirel Bir Düşünürde Bulunması Gereken Meziyetleri Geliştirmelerine Yardımcı Olacak Hususlar

Diane F. Halpern

Çev. Sinan YILMAZ

Teknoloji ve iş hayatındaki gelişmeler, eleştirel düşünebilme yeteneğini daha önce hiç olmadığı kadar önemli hale getirdi. Üniversite öğrencilerinin eleştirel düşünebilme yeteneklerini geliştirmeye dayalı eğitim, genellikle bilgi alanı ile ilgili yeteneklere ve bu yeteneklerin kullanılması konularına odaklanmaktadır.

Robert E. Young'ın, misafir editörlüğünü de yaptığı “Yeni Öğrenme ve Öğretme Teknikleri” (New Directions for Teaching and Learning) adlı dergide yayınlanan, Eleştirel Düşüncenin Desteklenmesi (Fostering Critical Thinking, 1980) başlıklı yazısını yayınlamasının üzerinden 20 yıl geçti; yine James E. Stice'in, aynı dergide yayınlanan, Eleştirel Düşünce ve Problem Çözme Yeteneklerinin Geliştirilmesi (Developing Critical Thinking and Problem-Solving Abilities, 1987) başlığını taşıyan yazısıyla aynı işi yüklenmesinin üzerinden de 13 yıl geçti. Bu iki öncü yazar ile birlikte bu yayınlarda makaleleri yayınlanan diğer yazarlar 1980'lerin başlarında ve ortalarında bizleri yeni bir istikamete yönelttiler. Fakat üçüncü milenyumun başlarında olduğumuz şu günlerde, nasıl düşünmeleri gerektiği hususunda öğrencilere yardım etme gayretlerimiz acaba ne durumda? Young ve Stice, bizim için belirledikleri hedeflere ulaşma konusunda ilerleme kaydettiğimizi öğrenecek olsalar mutlu olurlar; ancak bu konuda önümüzde hâlâ uzun bir yol olduğunu öğrenecek olsalar buna da şaşırırlardı.

Karşı Çıkanlar (Genel olarak) Hatalydı

Yüksek öğretimde görev yapan önemli isimlerin çoğu, üniversite öğrencilerinin, nasıl düşünceleri gerektiği hususunda belli bir eğitim almaları gerektiği düşüncesine sıcak bakmadı. Akademisyenler doğru düşünmeye karşı değildi fakat çoğu eğitimci bunun hatalı bir uğraşı olduğu düşüncesini taşıyordu. Örneğin Glaser (1984), düşünme yeteneğinin şartlara bağlı olduğu ve akademik sahaya taşınmasının mümkün olmadığı şeklindeki düşüncesini desteklemek için, eleştirel düşüncenin hatalı olduğunu gösteren deliller sundu. Glaser ve diğer şüphecilerin elbette haklı oldukları yönler vardı. Doğru düşünmek, bilimsel temele dayalı (discipline-based) geleneksel eğitimin zorunlu bir sonucu değildi. Oysa öğrencilerin düşünce yeteneklerinin geliştirilmesi ve bu yeteneklerini akademik alanlarda kullanabilmeyi öğrenebilmeleri için, kendilerine farklı bilimlerden çeşitli örnekler vererek, düşünce yeteneklerini farklı alanlarda kullanabilmelerinin öğretilmesi gerekir. Rubinstein'ın problem çözme konusundaki oldukça başarılı dersleri (Rubinstein-Firstenberg, 1987), Lochhead ve Whimby'nin mantıksal çözümleme yöntemleri (analytical reasoning procedures, 1987) ve Woods'un kullandığı doğru planlama ve gözlemlene yöntemlerinin hepsi Stice'ın kitabında yer almakta olup, eleştirel düşünce konusunda başarılı bir eğitimin nasıl olması gerektiğinin örneklerini sunarak en katı eleştirmenlerin bile takdirini kazanmıştır.

Günümüzde Kuzey Amerika'daki üniversitelerin çoğu, zorunlu dersleri arasında öğrencilerinin özellikle eleştirel düşünme yeteneklerini geliştirmek üzere tasarlanmış dersler bulundurmaktadır. Aslında, 2000 yılı için "İleri düzeyde eleştirel düşünme yeteneğine sahip, etkili iletişim kurabilen ve problem çözebilen üniversite öğrencilerinin oranı belirgin bir şekilde artırılmalıdır (National Education Goals Panel, 1991, s. 62)" Şeklinde hedef belirleyen milli eğitim komisyonumuzun, eleştirel düşünme eğitimini milli eğitim ajandamızın merkezine yerleştirdiği söylenebilir. Üniversite seviyesinde düşünme yeteneklerinin gelişiminin desteklenmesi, her ne kadar tarafsız bir mesele olsa da, hem Bush ve hem de Clinton dönemlerinde bu hedefin gerçekleştirilmesi için her hangi bir maddi destek sağlanmamıştır. Ancak yine de, kendini bu işe aday profesörler ve konuya ilgi gösteren toplum liderleri, eleştirel düşüncenin gelişmesini yüksek eğitim için öncelikli bir konu olarak tanımlamaya devam etmektedir.

Tanımlar ve Varsayımlar

Young, eleştirel düşünce üzerine yazdığı kitabına şu soruyla başlar; “Eleştirel Düşünce: Acaba nedir?” (1980, s. 8). Aradan geçen onlarca yıl içinde pek çok tanımlama yapılmış olsa da, bu tanımların çoğu aynı temel esaslara vurgu yapmaktadır. Eleştirel düşünce, kavrayış yeteneklerini ya da istenen sonuçların elde edilmesi ihtimalini artıran yöntemlerin kullanılması ile ilgili bir husustur. Eleştirel düşünce anlamlı, mantıklı ve hedefe yöneliktir. Eleştirel düşünce, problem çözümünde, verilerin sınıflandırılmasında, ihtimallerin hesaplanmasında ve kararların verilmesinde kullanılan, bir çeşit düşünce şeklidir. Eleştirel düşünürler bu yeteneklerini, kendilerine her hangi bir hatırlatma yapılmadan ve genellikle şuurlu bir irade ile pek çok hususta gösterirler. Şöyle ki, onlar artık eleştirel düşünmeye yatkın hale gelmişlerdir. Eleştirel bir şekilde düşünmeye başladığımız zaman, bir düşüncenin ne kadar doğru olduğu ya da bir problemin daha iyi nasıl çözümlenebileceği gibi düşünce süreçlerimizden elde ettiğimiz çıkarımları değerlendirmeye başlarız (Halpern, 1996, 1998). Bu tanımlama, eleştirel düşünmenin; tartışma analizleri (örneğin bkz. Kahane, 1997), problem çözme (Mayer, 1992), karar verme (Dawes, 1988) ya da kavrayış süreci (Rabinowitz, 1993) olarak öğretilebileceği şeklindeki çeşitli bakış açılarını kapsamaktadır. Eleştirel düşünceyi tanımlamak üzere kullanılan dil ve onu öğreten eğitimcinin akademik geçmişi ne olursa olsun bütün bu yaklaşımlar şu ortak varsayımlara sahiptir: Öğrenilebilecek ve öğretililecek bir takım eleştirel düşünce yetenekleri vardır. Öğrenciler bu yetenekleri öğrenir ve doğru bir şekilde kullanırlarsa daha iyi bir düşünür olurlar.

İlginç Gelişmeler

Üniversitelerin bazı fakültelerinde eleştirel düşünme eğitiminin önemsenmeye başlaması, neyi ve nasıl öğrettikleri hususunun bütünüyle değişmesine yol açtı. Örneğin, İstatistik biliminin, verilerin analiz edilmesi tekniği olarak öğretilmesi yerine uygulanabilir bir eleştirel düşünme yeteneği olarak öğretilmesi ile ilgili bazı ulusal çalışmalar mevcuttur (örneğin, Smith, 1995). Öğrenme ve öğretme konusunda mükemmel içeriğe sahip bu yeni derslerin çoğuna internet üzerinden de erişmek mümkündür. Böylece, yeni öğretim yöntemlerini denemek isteyen ancak nasıl başlayacağını bilemeyen fakültelerin de bu dersleri benimsemesi ve üzerlerinde değişiklik yapmaları mümkün olabilecektir. Bu konuda oldukça parlak bir örnek olarak, gerçek dünyaya ait konu ve problemlerden faydalanarak istatistiksel kuralları öğretmek üzere tasarlanmış, Olasılık (Chance) adlı dersi gösterebiliriz. Bu konu ile ilgili olarak, günümüzde halen aktif olan bir web sitesinde (www.dartmouth.edu/~chance/course/course.html), aralarında Spelman, Grinnell, Dartmouth, Middlebury ve Vermont gibi değişik üniversitelerde

verilen dersler yayınlanmaktadır. Bu derslerde, seçimler ve seçim araştırmaları, piyngolar, Aids, DNA kodu ve sigara içmek gibi gerçek hayata dair konular ele alınmaktadır.

Bir dersin düşünce yeteneğini daha fazla geliştirebilmesi için o dersin içeriğinde değişiklik yapmak isteyen fakülteler, bu konu ile ilgili internet üzerinde pek çok site bulabilirler. Bu sitelerin pek çoğu, belli bir amaca hizmet etmek üzere kurulmuştur. Benim uzmanlık alanım olan psikoloji bilimi için, üniversite seviyesinde psikoloji derslerinin yer aldığı ‘Psychplace’ adlı genel amaçlı bir site kurulmuştur. Bu sitede, psikoloji bilimi ile ilgili konularda öğrencilerin eleştirel düşünebilmelerine katkı sağlamak üzere tasarlanmış öğrenme aktiviteleri yer almaktadır (www.psychplace.com). Bu sitede yer alan son örneklerden bir tanesi, çocuk gelişimi konusunda ebeveynin önemi üzerine tartışan iki psikologun tartışmasına yer vererek, tartışma analizi yöntemlerini kullanma konusunda bilgi vermektedir. Bu örnekte, eleştirel düşünme yöntemleri dersin içeriğine yerleştirilmiş, bununla birlikte yöntemler ve içerik konusunda ayrıca bilgi de verilmiştir. Örnek dersler, okuma listeleri, görsel sunular ve öğrenme aktiviteleri gibi diğer öğretim materyalleri ise, psikoloji biliminin öğretilmesi amacıyla kurulmuş bulunan Amerikan Psikoloji Derneğine bağlı bir birim tarafından yönetilen bir sitede toplanmıştır. Online materyaller, ücretsiz olarak Online Psikoloji Ders Kaynakları bölümünden temin edilebilir (www.lemoyne.edu/OTRP/).

Teknolojinin değişken yapısı bizlere sadece daha iyi öğretim yöntemleri sunmakla kalmayıp, aynı zamanda eleştirel düşünce yöntemlerine olan ihtiyacı da artırdı. Birkaç tuşa dokunarak oldukça geniş bir bilgi birikimine ulaşmanın kolaylaşması, bilginin değerlendirilmesi ve sınıflandırılması yöntemlerini, daha önce hiç olmadığı kadar önemli hale getirdi. Ancak, internette elde edilen bilgilerin çoğu, güvenilir olmadığı gibi bir kısmı da kasıtlı ve tehlikeli bir biçimde yanıltıcı bilgiler içermektedir (*mesela ciddi hastalıklar için mucize tedavi yöntemleri uyguladığını iddia eden siteler ya da tarihsel veya günlük olaylarla ilgili yönlendirici söylentiler çıkaran siteler gibi*). Bu yüzden, üniversite eğitimi ve öncesine ait eğitim döneminde özenle ve ısrarla öğretilmesi gerekli olan bir bilgi kaynağının güvenilirliğine karar verebilme yeteneği, eleştirel düşünce yeteneğinin ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir.

Eleştirel Düşünceye İlgili Duymak

Yeni Öğrenme ve Öğretme Teknikleri dergisinin (New Directions for Teaching and Learning) ilk sayılarının yayınlanmasından itibaren geçen süre zarfında meydana gelen diğer bir önemli değişim de, eleştirel düşünce eğitiminin aynı zamanda öğrencilerin ilgisini çekmesi gerektiğinin farkına varılmasıdır. Bunları kullanmaya istekli olmadıkları takdirde, üniversite öğrencilerine sadece eleştirel düşünce yöntemlerinin öğretilmesi yeterli olmaz. Eleştirel düşünce, doğru yer ve zamanda doğru yöntemlerin kullanılmasından çok daha fazlasını

gerektirir. Eleştirel düşünce, aynı zamanda bir yöntem ihtiyacı duyulduğunda bunun belirlenmesi ve bu yöntemin kullanılması için gerekli zihinsel çabanın gösterilmesi veya buna gayret edilmesi demektir. Sears ve Parsons (1991), bu tür bir gayreti, eleştirel düşünme etiği olarak adlandırır. Tembel ya da isteksiz düşünürler, eleştirel düşünce konusunda geniş bir repertuara sahip olsalar da, bunları kullanmaya istekli değildirler. Hiç kimsenin, her hangi bir konuda ciddi bir düşünce süreci yaşamaksızın o konuda uzmanlaşması mümkün değildir (bkz. Wagner, 1997). Bu yüzden, öğrencilerin doğru düşünceye değer vermeleri ve bu hedefe ulaşmak için ihtiyaç duyulan çalışmayı sarf etmeleri için ne yapılması gerektiğini öğrenmek zorundayız.

Eleştirel Düşünce Eğitimi Nasıl Olmalıdır:

Dört Aşamalı Bir Model

Eleştirel düşünce eğitimi konusunda, kısa bir süre önce, dört aşamalı bir model teklifinde bulundum (Halpern, 1998). Bunlardan iki tanesi, şu ana kadar tartıştığımız konularla ilgiliydi (yani, eleştirel düşünceye ilgi ve bunun için gerekli yöntemlerin öğretilmesi). Fakat benim modelimde, aynı zamanda, öğrencilerin bir roman metni olsa bile burada gerekli olan düşünce yönteminin ne olduğunu belirlemelerine yardımcı olacak olan, *cümle yapıları eğitimi* de bulunmaktadır. Uzun metinlerde gerekli olan düşünce yöntemlerinin öğrenilmesindeki problem, ilk defa karşılaşılan bir metinde, düşünce yönteminin hatırlanmasına yardımcı olacak belirgin bir ipucunun bulunmayışıdır. Cümle yapısı çalışmalarında, öğrencilere bir problem ya da konunun yer aldığı cümle yapısından hatırlayabilecekleri ipuçları elde etmeleri öğretilir. Böylece, ilk defa karşılaşılan bir metinde bu cümle yapılarıyla karşılaşıldığında, konunun hatırlanması kolay olur. Ben bu kavramı, kararsızlığı (Structure sensitivity) insan düşüncesinin altındaki temel nitelik olarak tanımlayan Hummel ve Holyoak'tan (1997) aldım: "İlk düşünme, kararsız bir yapıya sahiptir. Mantıksal çıkarım, problem çözme ve öğrenme... ise ilgili bilgilerin belirlenmesi ve bunları kullanma kapasitesine bağlıdır." (s. 427). Örneğin, öğrenciler bir sınavda bu soruyla karşılaştıklarında, iki değişken arasındaki bağıntının, niçin neden-sonuç ilişkisi anlamı ifade etmediğini açıklayabilirler. Fakat yine de, dini okullarda okuyan öğrencilerin standart testlerde normal devlet okullarında okuyan öğrencilere göre daha başarılı olduğunu okurken de bu basit kuralın işlediğinin farkında olmayabilirler. Bağıntılı problemlerin yapısının anlaşılması için verilecek özel bir eğitim, konular farklılaşsa bile öğrencilerin bu problemleri belirleme ihtimalini artırabilir.

Bilişsel Psikolojinin İlkelerinin Kullanılması

Eleştirel düşünce eğitiminde ortaya çıkan gelişmeler, birinci bölümde Marilla Svinicki tarafından da ifade edildiği üzere, genellikle bilişsel psikolojinin ilkelerine dayanmaktadır. Eleştirel düşünce eğitimi, yetişkinlerin genel düşünme şekilleri hakkında bildiklerimizi ve “normal düşünme şekli” üzerinde olumlu değişiklikler meydana getirmekte etkili olan şeyleri kullanır. Bu değişikliklerden bazıları, mesela teknolojiye karşı oluşan yeni talep ve arzular, çevremizde meydana gelen değişikliklerden kaynaklandı. Diğer bir kısmı ise, üniversite öğrencilerinin daha iyi düşünebilmelerine katkı sağlamanın mümkün olduğunu gösteren geçmişteki başarılı çalışmalara dayanmaktadır. Her ne kadar gelecekle ilgili yapılan tahminler yanıltıcı olsa da, eleştirel düşünce eğitiminin gelecekte de üniversite müfredatlarının önemli bir parçası olmaya devam edeceğine inanıyorum. Meslek tercihleri gittikçe daha karmaşık hale gelmekte ve yüksek eğitim her zamankinden daha da önemli hale gelmektedir. Eleştirel düşünce, eğitimin arzulan bir sonucu olmaya devam ettiği müddetçe, öğrencilerin eleştirel düşünce kabiliyetlerini geliştirmeye ve bu kabiliyetlerini kullanabilmelerine yardımcı olacak yöntemleri bulmaya ihtiyaç duyacağız.

Kaynaklar

Dawes, R. M. *Rational Choice in an Uncertain World*. Orlando, Fla.: Harcourt Brace, 1988.

Glaser, R. “Education and Thinking: The Role of Knowledge.” *American Psychologist*, 1984, 39, 93–104.

Halpern, D. F. *Thought and Knowledge: An Introduction to Critical Thinking*. (3rd ed.) Mahwah, N.J.: Erlbaum, 1996.

Halpern, D. F. “Teaching Critical Thinking for Transfer Across Domains: Disposition, Skills, Structure Training, and Metacognitive Monitoring.” *American Psychologist*, 1998, 53, 449–455.

Hummel, J. E., and Holyoak, K. J. “Distributed Representations of Structure: A Theory of Analogical Access and Mapping.” *Psychological Review*, 1997, 104, 427–466.

Kahane, H. *Logic and Contemporary Rhetoric*. (8th ed.) Belmont, Calif.: Wadsworth, 1997.

- Lochhead, J., and Whimby, A. "Teaching Analytic Reasoning Through Think-Aloud Pair Problem Solving." In J. E. Stice (ed.), *Developing Critical Thinking and Problem-Solving Abilities*. New Directions for Teaching and Learning, no. 30. San Francisco: Jossey-Bass, 1987.
- Mayer, R. E. *Thinking, Problem Solving, Cognition*. New York: Freeman, 1992.
- National Education Goals Panel. *The National Education Goals Report: Building a Nation of Learners*. Washington, D.C.: U.S. Government Publishing Office, 1991.
- Rabinowitz, M. (ed.). *Cognitive Science Foundations of Instruction*. Hillsdale, N.J.: Erlbaum, 1993.
- Rubinstein, M. F., and Firstenberg, I. R. "Tools for Thinking." In J. E. Stice (ed.), *Developing Critical Thinking and Problem-Solving Abilities*. New Directions for Teaching and Learning, no. 30. San Francisco: Jossey-Bass, 1987.
- Sears, A., and Parsons, J. "Toward Critical Thinking as an Ethic." *Theory and Research in Social Education*, 1991, 19, 45–46.
- Smith, P. C. "Assessing Writing and Statistical Competence in Probability and Statistics." *Teaching of Psychology*, 1995, 22, 49–51.
- Stice, J. E. *Developing Critical Thinking and Problem-Solving Abilities*. New Directions for Teaching and Learning, no. 30. San Francisco: Jossey-Bass, 1987.
- Wagner, R. K. "Intelligence, Training, and Employment." *American Psychologist*, 1997, 52, 1059–1069.
- Woods, D. R. "How Might I Teach Problem Solving?" In J. E. Stice (ed.), *Developing Critical Thinking and Problem-Solving Abilities*. New Directions for Teaching and Learning, no. 30. San Francisco: Jossey-Bass, 1987.
- Young, R. E. (ed.). *Fostering Critical Thinking*. New Directions for Teaching and Learning, no. 3. San Francisco: Jossey-Bass, 1980.